

Шкільний твір

Новели Винниченка відкрили нові горизонти в дослідженні таємниць людської душі, "темних" інстинктів і підсвідомих імпульсів, людської особистості. Дошукуючись прихованих причин, подій і вияву в поведінці персонажів об'єктивних законів, письменник водночас зберігає їх внутрішню свободу, своєрідність, непередбаченість. Він зображує людей, що вирізняються своїм темпераментом, інтелектом, волею, активністю.

Герої Винниченка шукають відповіді на питання про смисл життя, доцільність існування людства. Письменник розглядає смерть як частину неминучої та гіркої правди життя. Думати про смерть в ім'я життя — такий зміст оповідань екзистенційної проблематики Винниченка. Наслідуючи ідеї Ніцше (поєднання соціокультурних і біологічних начал у людині), письменник пояснює вчинки героїв психологічними причинами.

З темою смерті пов'язані роздуми про швидкоплинність часу, про зв'язок з майбутнім, про час — історичний і космічний, об'єктивний і суб'єктивний. Герої оповідання "Момент" свідомо вибирають шлях, сповнений смертельних небезпек, заради життя і щастя в ньому. Тюремний Шахерезада, від імені якого ведеться розповідь, і його випадкова знайома Муся нелегально переходять кордон. Обоє знають про рівень ризику, в якийсь момент навіть упевнені, що гинуть. Та це ще не зараз. Ставлення героїв до цієї неминучої фатальності кокетливо-байдуже ("стало страшно смішно: я — мертвий"). За кілька миль від кордону можна собі дозволити "пожартувати" зі смертю: "Я — будучий мертвяк. Лежу десь в якому-небудь ярі, дикому, порожньому, наді мною небо, на виску маленька чорна ранка, а над ранкою кружка сидять такі ж самі блискучі, зеленкуваті мушки й ніби ворожать, заглядаючи у неї, туди, всередину, де оселилась смерть. І лице моє теж зеленкувате, тверде... А на скелі якійсь сидять чорні, великі, таємні ворони і ждуть чогось".

Картина смерті, намальована уявою героя, — невизначено-невиразна. Шосте чуття підказує йому, що таке може трапитися "десь", "в якому-небудь місці", де вісники смерті (таємні ворони) "ждуть чогось"... Завершує недокінчену думку голос кучера: "Як надокучило носити голову на плечах, то йдіть... Я посміхнувся". Але чим ближче кордон, тим холодніше стає на душі, завмирає серце, в грудях робиться "якось тісно, нудно, неспокійно".

Настрій героя змінюється. Його охоплює тривога, викликана передчуттям кінця, наближення якого він фізично відчуває. Природа — верби, ліс, поле, тин — сприймаються ним, як живі істоти. Йому, наприклад, здається що любі, добродушні, непередливі верби також відчувають наближення кінця і прощаються з ним. Йому стає жаль їх, насправді ж — себе.

Герой бореться зі страшним передчуттям (криво посміхається вербі), але самому собі здається "трупом, який везуть уже від кордону". Виникненню цієї ілюзії сприяє сама ситуація: людина на возі з ніг до голови вкрита рядном, повільна їзда з частими зупинками; візник "з гострим, ніби мертвим, носом і чорно-сивими, наче посипаними попільом, підстриженими вусами".

На підтвердження своєї філософської концепції автор формулює художні принципи, примушуючи своїх героїв проявлятися тільки в "ситуації", тільки в даний момент. Для Винниченка важлива ситуація, а не наперед точно визначений характер, тому він підкреслює свою об'єктивність, непричетність до долі персонажів.

Винниченко не вдається до зайвих пояснень, до розлогих описів, розгорнутих роздумів про переживання героїв, їх душевний стан тощо. Ці деталі впливають з поведінки, мови, інколи навіть міміки героїв.

Опинившись у небезпечному місці, герой "Моменту" побачив прекрасну панну, що сидить в повітці, на соломі, в подвір'ї контрабандиста — і від несподіванки "закам'янів". Врода дівчини, її вишуканий міський одяг контрастували з місцем знаходження. Захоплення, ніяковість, розгубленість стають очевидними без пояснень автора: "Можна ввійти? — ні з того, ні з сього промурмотів я. Очі панни ще більш поширилися, потім швидко пробігли по мені і бризнули сміхом. — О, будь ласка! — галантно повела вона рукою круг себе і, навіть, посунулась трохи по соломі, ніби увільняючи мені місце. А очі її зо сміхом і з цікавістю дивилися на мене..." У житті героїв настає той самий скороминуший "момент", пам'ять про який, збережена у серцях, прилучає до вічності.

Авторська недомовленість спонукає нас додумати приховане, невиражене самотійно. Діалог головного героя з панною має глибокий підтекст: юна тендітна панна, яка мала б насолоджуватися життям, кохати і бути коханою, свідомо прирікає себе на смертельну небезпеку, на що навряд чи насмілився б чоловік.

Герой, який присвятив себе високій меті (що само собою передбачає аскетизм), потрапляє в ситуацію, коли найменший необдуманий крок може коштувати життя, закохується. Це солодке почуття зароджується з першого погляду, а далі заповнює його серце: "Вона ставала все ближчою і ближчою мені. Здавалось, ми давно-давно колись разом жили десь, потім розлучилися, а тепер знову зішлись". Що ближче був кордон і менше ставав шанс вижити, тим ближчою і дорожчою ставала вона: "Рішуче, я знав її, ми десь жили разом. Може, вона була колись веселою берізкою, а я вітром? Вона тремтіла листям, коли я співав їй в тихий вечір пісню вітру? Хто скаже, що ні? Може, ми були парою колосків і близько стояли один коло одного? Хто його знає, але я знав її давно-давно".

Автор не дає коментарів, нічого не пояснює, надаючи нам можливість самотійно зрозуміти переживання героїв, напрямок їхніх думок, перейнятися атмосферою, в якій вони перебувають, перейшовши кордон: вони пережили "щастя крові, мозку, нервів, кісток (...), найвище щастя народження не з сліпими, а одвертими, видючими очима душ".

Невідомо, що чекає цих випадкових супутників попереду, але вони зазнали моменту великого щастя, якого вистачить на все життя: "Щастя — момент. Далі вже буденщина, пошлість. Я знаю вже. Саме найбільше щастя буде мізерним в порівнянні з цим. Значить, зовсім не буде".

У кожного з них за плечима своє життя, кожен піде своєю дорогою, зв'язаний минулим, і чекатиме майбутнього, визначеного тим минулим. Проте кохання зостанеться назавжди, хоча триває воно лише мить.